

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 1535-1564

**Kummî Tefsirinde Kur'ân'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının
İncelenmesi**

*Examination of the Claims of Distortion on the Qur'ân which is in al-Qummî
Commentary*

Nesrişah Saylan

Yrd. Doç., Dr., Fırat Ü., İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilimdalı
Assistant Professor, Fırat U., Faculty of Theology, Depart. of Qur'an Reading and Recitation Science
Elazığ, Turkey

nsaylan@firat.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5805-8630

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 17 Ekim 2017/ October 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 04 Aralık/December 2017

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık/December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Cilt / Volume: 21 **Sayı / Issue:** 3 **Sayfa / Pages:** 1535-1564

DOI: <https://doi.org/10.18505/cuid.334824>

Cite as: Saylan, Nesrişah. "Kummî Tefsirinde Kur'ân'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının İncelenmesi-Examination of the Claims of Distortion on the Qur'ân which is in al-Qummî Commentary". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 21, sy. 3 (Aralık/December 2017): 1535-1564. doi: 10.18505/cuid.334824.

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey.

For Permissions: ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr

Kummî Tefsirinde Kur'ân'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının İncelenmesi

Öz: Bu çalışmada Şîa'nın temel kaynaklarından olan *Tefsîru'l-Kummî*'de Kur'ân'ın metni konusunda yer alan tahrif iddiaları incelenmiştir. İlk dönem Şîi âlimlerinden olan Kummî (ö. 329/941), tefsirinin mukaddimesinde Allah'ın indirdiğinin hilâfına olan âyetler, tahrif edilen âyetler gibi çeşitli alt başlıklarla Kur'ân metninde tahrif olduğunu iddia etmektedir. O, âyetleri yorumlarken bu iddiasını ayrıntılı bir şekilde açıklamakta ve söz konusu âyetlerin doğru indiriliş şekillerini bazen rivâyetlere dayanarak bazen de âyetin bu şekilde okunuşu yani kıraat farkları olarak vermektedir. Bu çalışmada onun tefsirinde lafzî açıdan tahrif olduğu iddia edilen âyetler belirlenmiş ve onun bu iddiası diğer tefsirlerle karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda makalenin amacı; Kummî tefsiri örneğinde Kur'ân'da lafzî açıdan tahrif olduğu iddia edilen âyetlerin incelenmesi ve Şîi müfessirlerin mezhebin doktrinlerini Kur'ân'ın metni üzerinde değişiklik yaparak temellendirdiğinin tespit edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Şîa, Kummî, Tahrif, Kıraat Farklılıkları.

**Examination of the Claims of Distortion on the Qur'ân which is in al-Qummî
Commentary**

Abstract: In this study, the distortion of claims on the text of the Qur'ân in *Tafsîr al-Qummî* which is one of the main sources of Shî'a has been investigated. al-Qummî, the first scholar of the Shi'ite scholars, claims that in the account of the commentary are distorted in the text of the Qur'ân with various subtitles, such as the verses that are in the land of Allah's descendants and distorted verses. While interpreting the verses, he discloses this claim in detail and sometimes gives the correct shapes of the revelations as the difference of interpretation, sometimes based on the narrations, and sometimes in the way of reading the verse. In this study, the verses alleged to be literally distorted in his commentary have been determined and this claim has been compared with other commentaries. The purpose of the article in this context is; in the case of al-Qummî exegesis, it is the examination of the verses allegedly distorted in the Qur'ân and the determination of the Shîi commentators based on the doctrine of sects by changing the text of the Qur'ân.

Keywords: Qur'ân, Tafsîr, Shî'a, al-Qummî, Distortion, Variant Readings.

SUMMARY

The Glorious Qur'ân, by almighty Allah, it is a divine book that has been revealed to Muhammad (pbuh) through Gabriel. It has been preserved from all kinds of changing, transmutation and distortion, since the day the Qur'ân was revealed. “إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ” “We have, without doubt, sent down the message; and we will assuredly guard it (from corruption)”. This verse is the greatest proof that the Holy Qur'ân is under protection, and it has not been distorted or will not.

Distortion (falsification) is the change of the sacred texts by adding or subtracting the original text, arbitrarily changing the meaning, or misinterpreting the actual text. This term is often used to describe Jews' and Christians' deliberately changing or misinterpreting their own sacred texts. However, this term is also used by the a few scholars of the Shi'as Imamiyya sect for the Qur'ân. There are two schools who claims the distortion of the Qur'ân within the Imamiyya Shi'ah. The first is the Akhbâris who claim that the Qur'ân has been distorted; and the second is the Usûlites who oppose this claim. Those who have Akhbârî thoughts do not only interpret the verses according to their sectarian teachings but go further and claim that these teachings are included in the text of the Qur'ân. As a matter of fact, one of those who have this idea is al-Qummî. The full name of al-Qummî, the first scholar of the Shi'ite scholars, is Abu'l-Hasan 'Alî b. İbrâhîm b. Hâshim. It is mentioned that al-Qummî, who had no information about the date of his birth in the sources, died in 329 Hijri. He has written books in almost all of science such as Tafsîr, Hadith, Fiqh and History. Among the the books of al-Qummî, only the book he wrote in the field of commentary has reached the present day. Shi'a accepts this commentary as the main source. This work, which is classified under the category of *tafsîr bil riwayah* (narration commentary), is regarded as *tafsîr bil dirayah* (acumen commentator) because he gives weight to his own opinions.

al-Qummî, by trying to make the Qur'ân as book that only support 'Alî and his descendants, reflecting a complete ideology in the form of representation of political tafsîr in Shi'a. It is seen in the issues mentioned in the preface of his tafsîr that he used the method that supports this ideology. As a matter of fact that al-Qummî in the preface attempt to explain the doctrines of the sect such as

the imāmate, prophecy and the seized of Ahl al-bayt right of caliphate in the context of the verses that are different from that which Allah has revealed, distorted verses and taqdim and ta'khir verses in the Qur'ān text. Briefly, al-Qummī in the preface to of his tafsīr gives examples of some verses that are literally distorted, and explains these distortations in detail when interpreting the verses in question.

al-Qummī gives in the “distorted verses” section that there are deficiencies in some of the verses and claims that the verse is revealed in this way by adding words that are not actually found in the verse. According to al-Qummī, one of the words extracted from the text of the Qur'ān is “‘Alī” that version of this words in Arabic is “علي”. These words are usually in the verses as “في علي” means that “about ‘Alī”, “في ولاية علي” “guardian of ‘Alī”, “في حق علي” “about ‘Alī’s right”. According to al-Qummī, another expression derived from the Qur'ānic text is “آل محمد” means that “family of Muhammad”. He sometimes bases his claim on the narrations that the verses revealed in that way and sometimes verse recited in that way among different recitations. al-Qummī says that some of the verses have been revealed as such by by adding various phrases to verses besides “في علي” means that “about ‘Alī” and “آل محمد” “family of Muhammad”. Some of these words that added to verses are mentioned as the different style of recitation in other sources. In the other words this differentiate is related with how you are recitating. al-Qummī, another classification which he refers to regarding the allegation of distorting, is that some verses are different from those revealed. He gives examples of this issue in various forms. He sometimes claims that when someone reads a verse he interrupt the recitation by saying that “the verse has been revealed in this way” base on the narrations; sometimes saying that the verse is revealed differently by indicating the verse is not appropriate in terms of meaning and sometimes without making any axplanation claims that how the verse revealed. al-Qummī’s another distortion claim is that taqdim and ta'khir among the words constitute the verse. al-Qummī says that the verse is different from the one that was actually revealed, after he stated that it was taqdim and ta'khir among the words mentioned in the verses.

al-Qummī proves the allegations of distortion on the text of the Qur'ān in various ways. One of the ways he follows in this context is that giving the expressions like “نزلت هكذا”/ “the verse was revealed in this way”, and “نزل جبرائيل بهذه الآية”

هكذا” “Gabriel sent down the verse in this way” by changing the the different kind of revealing of those verses. The second way al-Qummî follows is that mentioning the verse different from the fact that it is by changing the its originality. The third way he follows is that mentioning added words as the different kind of the recitation. However, al-Qummî did not use this method that much. Indeed, while Shî'î tafsîrs mention this kind of expressions as a different kind of recitation, al-Qummî mentions them as a different kind of revealing in his claim.

Most of the verses alleged to have been distorted in the al-Qummî's tafsîr are relate to the teachings of the Shî'a sect. In this context, al-Qummî uses various expressions while explaining his claim that some verses in the Qur'ân has been distorted. By adding 'Alî phrase, claims that “فمحي اسمه من هذا الموضع” / “His name has deleted from this place”, and by adding “آل محمد” / “Muhammad's family”, claims that “فأسقطوا آل محمد من الكتاب” / “Muhammad's family has been reduced from the book”. Sometimes, making some changes on words such as changing the structure of the term “أمة” / “umma” as “أئمة” / “Imāmiyya”. Under the influence of the ideology of Shî'a, al-Qummî asserts that Shî'ah teachings such as prophethood, and Imāmiyya are not just Qur'ānic interpretations but rather are Qur'ānic teachings by adding words to the text of the Qur'ân and making some changes in the construction of the Qur'ân.

GİRİŞ

Tahrîf, “taraf, yön” anlamına gelen “ح ر ف” kökünden türemiştir. Sözlük anlamı; iki şekilde yorumlanması mümkün olan sözü bir tarafa çekmek, sözün manasını değiştirmek şeklindedir.¹ İstilahta ise daha çok kutsal metinlerin aslını ekleme veya çıkarma yoluyla değiştirme, keyfi olarak anlamını değiştirme veya asıl metni yanlış tefsir etme anlamına gelmektedir. Bu kavram genellikle Yahudi ve Hristiyanların kendi kutsal metinlerini kasıtlı bir şekilde değiştirmelerini veya

¹ Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil (Beyrût: Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1419/1998), 1: 183; Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisâniü'l-'Arab* (Kahire: Darü'l-Meârif, 1119), 2: 837-840; Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 228.

yanlış yorumlamalarını ifade etmektedir.² Nitekim Kur'ân'da dört yerde geçen tahrif kelimesi³ Yahudilerin kendi kutsal kitaplarını hem lafız hem de anlam yönünden değiştirdiklerini belirterek bu manada kullanılmaktadır. Buna göre tahrif iki şekilde oluşmaktadır. Birincisi herhangi bir sözü bulunduğu bağlamdan çıkarıp yerine başka bir sözü getirmektir ki bu Kur'ân'da tebdil⁴ kelimesiyle ifade edilmiştir. İkincisi ise bir lafzın anlamını zâhiren ihtimali olmayan bir alana çekmek veya iki yöne hamledilmesi muhtemel bir kelimeyi tek anlamla sınırlandırmaktır. Bu durum Kur'ân'da tağyir⁵ kavramıyla ifade edilmiştir. Buna göre tahrif; âyetlerdeki anlamların çarpıtılması, lafızlardaki değişiklik, Kur'ân'a ilave ve bazı sûre ve âyetlerin Kur'ân'dan çıkartılması anlamlarını içermektedir.⁶

Şîa'nın İmâmiyye mezhebine mensup bazı âlimleri tarafından bu kavram Kur'ân için kullanılmakta ve Kur'ân metninde tahrif olduğu iddia edilmektedir.⁷ Kur'ân'ın tahrif edildiği konusunda İmâmiyye Şîası içerisinde iki ekol yer almaktadır. Birincisi, Kur'ân'da tahrif olduğunu iddia eden Ahbârîler; ikincisi ise buna karşı çıkan Usûlîlerdir. Usûliyye düşüncesine sahip olanlar, dini hükümlerin tesbit edilmesi ve anlaşılması konusunda istidlal metodunu benimsemişlerdir. Ahbârîyye düşüncesini benimseyenler ise imâmların otoritesine mutlak bağlılık esasından hareket ettiklerinden onlardan nakledilen sözlü ve yazılı rivâyetlerin akâid ve fıkıh alanlarında tek kaynak olduğunu savunmaktadırlar. Yani nasları anlama ve yorumlama konusunda imamlara ait haberleri tek kaynak olarak kabul

² Frants Buhl, "Tahrif", *İslam Ansiklopedisi*, c. 11 (İstanbul: Meb Yay., 1979), 667; Muhammet Tarakçı, "Tahrif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39 (İstanbul: TDV Yay., 2010), 422.

³ Kur'ân'da tahrif kelimesi el-Bakara 2/75, en-Nisâ 4/46, el-Mâide 5/13, 41 şeklinde dört âyette geçmektedir.

⁴ el-Bakara 2/58, el-A'raf 7/162.

⁵ el-En'âm 6/53, er-Ra'd 13/11.

⁶ Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 273.

⁷ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebet-ü Vehbe, ts.), 2: 27-147; İhsan İlâhî Zahîr, *Şîa'nın Kur'an, İmâmet ve Takiyye Anlayışı*, trc. Sabri Hizmetli v.dğr. (Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1984), 68-139; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi I* (Ankara: Fecr Yayınları, 1996), 1: 384-408; Süleyman Ateş, "İmâmiyye Şîasının Tefsîr Anlayışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XX*, 147-172; İsmail Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003); Şaban Karataş, *Şîa'da ve Sünni Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*, (İstanbul: Ekin Yayınları, 1996); Sâkıp Yıldız, "Şîa'nın Kur'ân-ı Kerim ve Tefsiri Hakkındaki Görüşleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5*, (1982): 51-54.

ettiklerinden akıl, ictihad ve istidlale (rey) cevaz vermeyen bir düşünce ekolüdür.⁸ Şif-İmâmî tefsir geleneğinde Ahbârilik ve Usûlîliğin hüküm sürdüğü dönemler dikkate alındığında dört evre ortaya çıkmaktadır. Birincisi ilk dönem veya birinci rivayet dönemi (Hicri 1-4. asırlar); ikincisi orta dönem veya birinci dirayet dönemi (Hicri 5-10. asırlar); üçüncüsü geç dönem veya ikinci rivayet dönemi (Hicri 11-12. asırlar); dördüncüsü son dönem veya ikinci dirayet dönemi (Hicri 13-15. asırlar) şeklindedir. Ahbâriğin hüküm sürdüğü birinci rivayet döneminde Şif tefsirinin temel kaynağı imâmlardan nakledilen rivâyetlerdir. Bu dönemde yetişen Şif-İmâmî müfessirler arasında Kummî de yer almaktadır.⁹ İlk dönem Şif âlimlerinden olan Kummî'nin asıl adı Alî b. İbrahim b. Hâşim'dir.¹⁰ Künyesi ise Ebû'l-Hasen'dir. Ancak bazı kaynaklarda Muhammedî olarak yer almaktadır.¹¹ Kaynaklarda doğum tarihi hakkında bilgi bulunmayan Kummî'nin Hicrî 329 yılında vefat ettiği zikredilmektedir.¹² Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Tarih gibi ilimlerin hemen hemen her alanında eserler vermiştir.¹³ Kummî'nin eserleri şunlardır: *Kitâbü't-Tefsir*,¹⁴ *Kitâbü'n-nâsih ve'l-mensûh*,¹⁵ *Kitâbü'ş-Şerâi'*, *Kitâbü'l-Meğâzî*,¹⁶ *Kitâbü Kurbi'l-isnâd*,

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Yurdağır, "Ahbâriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: TDV Yay., 1988), 490-491; Mazlum Uyar, "İmâmîyye Şîası'nda Ahbârilik" (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996), 43-47; Mustafa Öz, "Usûliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42 (İstanbul: TDV Yay., 2012), 214-215; Mustafa Öztürk, "Şif-İmâmî Tefsir Kültürünün genel Karakteristikleri", *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları, 251-256; Sabuhi Şahavatov, "İmâmîyye Şîası'nın Kur'ân'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı", *Usûl İslâm Araştırmaları* 22 (Temmuz-Aralık 2014), 46-50.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk, "Şif-İmâmî Tefsir Kültürünün genel Karakteristikleri", 251-260.

¹⁰ Şemseddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn* (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1403/1983), 1: 392.

¹¹ Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd v.dğr. (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1416/1995), 5: 137; Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-mizân* (Beyrût: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1423/2002), 5: 477.

¹² Adil Nüveyhid, *Mu'cemü'l-müfessirîn min sadri'l-islâm hatta el-asri'l-hadîr*, thk. Hasan Halîd (byy.: Müessesetü Nüveyhidü's-Sekâfiyye, 1403/1983), 1: 349; Muhammed Hâdi Ma'rife, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn fi sevbihi'l-kaşib* (y.y.: el-Câmiatü'r-Ridâviyye li'l-Ulûmi'l-İslamiyye, 1425), 1: 422.

¹³ Nüveyhid, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, 1: 349.

¹⁴ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 477; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1: 392; Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Ahmed en-Necaşî, *Ricâlü'n-Necaşî* (Beyrût: yy., ts.), 249; Ma'rife, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 1: 422.

¹⁵ İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 477; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1: 392; Necaşî, *Ricâl*, 249; Ma'rife, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 1: 422.

¹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *el-Fihrist* (Necef: el-Mektebetü'l-Murtazâviyye, ts.), 89; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5: 477; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1: 392; Necaşî, *Ricâl*, 249.

*Kitâbü'l-Hayz, Kitâbü't-Tevhîd ve'ş-şirk, Kitâbü Fedâili emîri'l-mü'minîn, Kitâbü'l-Enbiyâ, Risâlâtü fi ma'nâ Hişâm ve Yûnis, Cevâbâtü mesâili seelehü Muhammed b. Bilâl, Kitâbü'l-Muşezzir,*¹⁷ *Kitâbü İhtiyâri'l-Kur'ân ve rivâyâtihî,*¹⁸ *Fedâilü'l-Kur'ân.*¹⁹

Kummî'nin yalnızca tefsir alanında yazdığı kitabı günümüze ulaşmıştır.²⁰ Şîa, bu tefsiri temel kaynak olarak kabul etmektedir.²¹ Rivâyet tefsiri kategorisinde tasnif edilen bu eser²² müfessirin kendi görüşlerine ağırlık vermesi nedeniyle dirâyet tefsiri olarak da değerlendirilmektedir.²³ Kummî; tefsirine nâsih ve mensûh, muhkem, müteşâbih, lafzı genel manası özel ve lafzı özel manası genel âyetler, takdim ve tehir, bir kısmı bir sûrede diğer kısmı başka sûrede tamamlanan âyetler, Allah'ın inzâl ettiğinin hilâfına olan âyetler, tahrif edilen âyetler, lafzı çoğul manası tekil-manası tekil lafzı çoğul olan âyetler, te'vîli tenzîli ile beraber olan âyetler, te'vîli tenzilinden önce olan âyetler, te'vîli tenzilinden sonra olan âyetler v.dğr. konuları içeren bir mukaddime ile başlamaktadır.²⁴ Daha sonra Fatîha sûresinden Nâs sûresine kadar âyetleri te'vîl etmektedir. Genel olarak Ehl-i Beyt imâmîlerinin rivâyetlerinin yer aldığı bu tefsirde az da olsa diğer sahabe ve tabiûnun nakillerine yer verilmektedir. İmâmlardan en fazla Muhammed el-Bâkır'ın (ö. 114/733) ve Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) görüşleri zikredilmektedir.²⁵

¹⁷ Necaşî, *Ricâl*, 249.

¹⁸ Tûsî, *el-Fihrist*, 89.

¹⁹ Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 1: 392

²⁰ Bu tefsirin birçok açıdan problemlili olduğu da belirtilmiştir. Nitekim bu tefsirde üç ayrı isnat ve rivâyet zinciri, dolayısıyla üç ayrı kaynak bulunmakta ve bu durum tefsirin gerçekte Kummî'ye ait olmadığı şüphesini doğurmaktadır. Bu tefsirin Ebü'l-Fazl Abbâs b. Muhammed isimli râvinin derlemesi olduğu da söylenilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öztürk, "Şîî-İmâmî Tefsir Kültürünün genel Karakteristikleri", *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları, 2010), 250-251.

²¹ Seyyid Muhammed Alî el-Ayâzî, *el-Müfessirûn hayatühüm ve menhecühüm* (Tahran: Vizaretü's-Sekafeti ve'l-İrşâdi'l-İslâmî, 1373), 329.

²² Ma'rife, et-Tefsîr ve'l-müfessirûn, 1: 422.

²³ Aslan Habibov, "İlk Dönem Şîî Tefsir Anlayışı" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 70.

²⁴ Ebü'l-Hasan Alî b. İbrahim el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* (Kum: Müessesetü'l-İmâmî'l-Mehdî, 1435), 1: 25-50.

²⁵ Habibov, "İlk dönem Şîî Tefsir Anlayışı", 70.

Şîa'da siyasal tefsirin temsil edilmesi şekliyle tam bir ideolojiyi yansıtan Kummî,²⁶ Kur'ân'ı sadece Hz. Alî (ö. 40/661) ve soyunun velâyetini destekleyen bir kitap haline getirme çabası içine girmektedir.²⁷ Bu ideolojiyi gerçekleştirmek için gerekli usulü kendisi belirlemektedir. Nitekim mukaddimesinde zikrettiği te'vîli tenzilinden sonra olan âyetler grubunda Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ehl-i Beyt'in hilafet hakkının gaspedilmesi ve düşmanlarıyla mücadelede Allah'ın onlara yardım vadi, Mehdi'nin gelişi, ric'at gibi konular yer almaktadır.²⁸ Kummî, bu grupta yer alması mümkün olmayanları Allah'ın indirdiğinin hilâfına olan âyetler, tahrif edilen âyetler ve metninde takdim ve tehir olan âyetler gibi gibi yollarla açıklamaktadır. Kummî, tefsirinin mukaddimesinde özetle bu şekilde bazı âyetlerin lafzî açıdan tahrif edildiğini örnekleriyle vermekte ve söz konusu âyetleri yorumlarken bu tahrifleri ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Biz de onun mukaddimesinde zikrettiği tasnife uygun olarak Kummî tefsirinde lafzî açıdan tahrif olduğu iddia edilen âyetleri örneklerle incelemeye çalışacağız.

1. TAHRİF EDİLDİĞİ İDDİA EDİLEN ÂYETLER

Kummî, tefsirinin mukaddimesinde bazı âyetlerde eksiklikler olduğunu ve söz konusu âyetlere aslında bulunmayan sözcükler ekleyerek âyetin bu şekilde inzâl edildiğini söylemektedir. Onun âyete eklediği ifadeleri dikkate alarak alt başlıklarla şu örnekleri verebiliriz:

1.1. “علي” “Alî” İfadesinin Eklenildiği Âyetler

Kummî'ye göre Kur'ân'dan bazı lafızlar çıkarılmıştır. Bunlardan biri “علي” “Âli” kelimesidir. Bu lafızlar, genellikle âyetlerde “في علي” (Alî hakkında), “في ولاية علي” (Alî'nin velâyeti hakkında), “في حق علي” (Alî hakkında) şeklindedir. Kummî tefsirinde bu konuyla ilgili örnekler incelendiğinde tahrif iddialarının çoğunluğunun zikredilen rivâyetlerle verildiği görülmektedir. Kummî'nin “علي” “Alî” lafzının eklenilmesiyle ilgili nakilde bulunduğu kişiler ve bu konuyla ilgili örnekler şunlardır:

²⁶ Çalışkan, Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci, 87.

²⁷ Süleyman Ateş, “İmâmîyye Şiasının Tefsir Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XX*, (1975): 150; Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, 90.

²⁸ Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*, 91-92.

Kummî, “حدثني ...” “... bana haber verdi” şeklinde Ebû Abdillâh’a kadar zikrettiği isnaddan yaptığı²⁹ nakille³⁰ “لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا” “Fakat Allah, sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik eder. Şahit olarak Allah yeter.” (en-Nisâ 4/166) âyetini “لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ - نِي عَلِيٍّ - أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا” “Fakat Allah, Alî hakkında sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder.” şeklinde “نِي عَلِيٍّ” ifadesiyle nâzil olduğunu zikretmektedir.³¹ Kummî’den sonraki müfessirlerin bir kısmı Kummî’yi kaynak göstererek bu âyetin inzâl şeklini “نِي عَلِيٍّ” ifadesiyle vermektedirler.³² Usûlîyye mezhebine mensup olan müfessirlerden Tûsi ve Tabersî âyetin tefsirinde bu rivâyetlere yer vermemiştir. Onlar, bu âyetin Hz. Peygamber’i teselli etmek maksadıyla Kur’ân’ın vahiy olduğunu inkâr edenlere yönelik nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Buna göre âyet Kur’ân’ın Allah’tan geldiğine ve vahiy ürünü olduğuna her şeyi ilmiyle kuşatan Allah’ın şahitlik etmektedir,

²⁹ Kummî’nin bu ifadeyle naklettiği bir diğer rivâyet “وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا” “Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah’ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı” (en-Nisâ 4/64) âyetiyle ilgilidir. Kummî, bu âyetin “يا علي” ifadesiyle “وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ - يَا عَلِيٍّ - فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا” ifadesiyle “Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman -Ey Alî- sana gelseler Allah’tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah’ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir. (Kummî, *Tefsîr*, 1: 209). Kummî, bu âyette “جَاءُوكَ” ifadesinde “ك” (sen) adıyla Hz. Alî’ye isnat edildiğini belirtmektedir. Burada bu isnadın yapılma nedeni “ك” (sen) zamirinin kullanılması sonrasında ise açık olarak “الرَّسُولُ” isminin gelmesidir. Râzî (ö. 606/1209), tefsirinde bu konuya değinerek muhatab lâfızdan, gâib lâfza geçmeyi Yüce Allah’ın, Resulünü yüceltmek maksadıyla olduğunu bu nedenle “sen, onlar için mağfiret isteseydin” yerine “Peygamber, onlar için mağfiret isteseydi.” ifadesini kullandığını söylemektedir. Çünkü onlar, Allah’ın, kendisine peygamberliğini verdiği, vahiy ile ikramda bulunduğu Resule yani o otoriteye gelmişlerdir. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 10: 167.

³⁰ Kummî tefsirinde bu rivâyetin isnad zinciri “Kummî-Babası (İbrahim b. Hâşim Ebû İshak el-Kummî) -İbn Ebî Umeyr- Ebî Basîr- Ebî Abdillâh” şeklindedir.

³¹ Kummî, *Tefsîr*, 1: 233-234. Ayrıca bk. Ebü’n-Nadr Muhammed b. Mes’ûd el-Ayyâşî, *Tefsîru'l-Ayyâşî* (Beyrût: Müessesetü'l-‘Alemlî, 1411/1991), 1: 311.

³² Molla Muhsin Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrû's-sâfi* (Tahrân: Mektebetü's-sadr, 1379), 1:523; Seyyid Haşim b. Süleyman el-Bahrânî, *el-Burhân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Müessesetü'l-‘Alemlî, 1427/2006), 2: 356; Ârusî Huveyzî, Şeyh Abd Alî b. Cum'a, *Tefsîru Nûri's-Sekâleyn* (b.y.: İntişirâtü İsmâiliyyân, ts.), 1: 576

manasına gelmektedir.³³ İlk dönem müfessirlerden Taberî, söz konusu âyeti aynı şekilde yorumlamıştır.³⁴ Bu durum Kummî'nin Ahbârî düşüncesi etkisinde kalarak âyeti tahrif ettiğini göstermektedir.

Kummî, “إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ” “O, sadece, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.” (ez-Zuhruf 43/59) âyetini yorumlarken aynı şekilde “... حدثني ...” “... bana haber verdi” şeklinde yaptığı nakilde³⁵ âyetteki tahrif iddiasını şu rivâyetle anlatmaktadır: “Allah'ın Resulü sahabeyle otururken “Şimdi İsa b. Meryem'e benzeyen kişi girecektir.” dedi. Mecliste Allah'ın Resulüyle oturanlardan bazıları giren kişi olmak için çıktı. O anda Alî b. Ebî Tâlib girdi. Bir kişi sahabeye şöyle dedi: “Muhammed, Alî'nin İsa b. Meryem'e benzeyerek bizden üstün olmasına razı olmadı. Allah'a andolsun ki cahiliye döneminde ibadet ettiğimiz ilahlarımız ondan daha faziletlidir.” Bunun üzerine Allah bu mecliste “إِنَّ هُوَ -علي- إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ” “Alî, sadece, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.” âyetini inzâl etti. Bu âyette geçen Alî ismi silinmiştir, şeklinde vermektedir.³⁶ Kummî'nin naklettiği bu rivâyet sonraki Şîi tefsirlerinde Kummî kaynak gösterilerek yer almaktadır.³⁷ Görüldüğü üzere Hz. İsa ve İsrailoğulları'ndan bahseden âyeti Kummî, naklettiği rivâyetle “إِنَّ هُوَ -علي- إِلَّا عَبْدٌ” şeklinde nâzil olduğunu ancak “فمحي اسمه من هذا الموضع” “Bu yerden Alî'nin ismi silinmiştir.” ifadesiyle zikretmektedir. Söz konusu âyete Alî ifadesinin eklenilmesi ve âyetin bu şekilde inzâl edildiğinin söylenilmesi doğru değildir. Çünkü âyetin devamında “أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ” “kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız” ifadesi vardır. Bu ifadeyle nitelenen kişi Hz. İsa'dır.³⁸ Usûliyye mezhebine mensup müfessirler-

³³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts), 3: 395-396; Ebû Alî Fazıl b. Hasan et-Taberî, *Mucmeu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-murtezâ, 1427/2006), 3: 202-203.

³⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân = Tefsîru't-Taberî*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001), 7: 693-694.

³⁵ Kummî tefsirinde bu rivâyetin isnad zinciri “Kummî- babası - Vekî' - A'meş, Selma b. Küheyl- Ebî Sâdık- Selmân-ı Fârisî” şeklindedir.

³⁶ Kummî, *Tefsîr*, 3: 951.

³⁷ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrü's-sâfi*, 4: 397; Bahrânî, *Burhân*, 7: 142; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 609.

³⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 20: 629; Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hâkâiki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, v.dğr. (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 5: 452; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27: 223.

den Tûsî ve Tabersî bu âyetin tefsirinde “إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ” ifadesiyle nitelenen kişinin Hz. İsa olduğunu belirterek âyeti yorumlamışlardır.³⁹

Bu konuyla ilgili bir diğer örnek ez-Zuhruf 43/43 âyetidir. Kummî, bu âyetin “فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ - فِي عَلِيٍّ - إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” “Öyle ise -Alî hakkında- sana vahyedilene sınımsız sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin.” şeklinde “فِي عَلِيٍّ” lafzıyla inzâl edildiğini söylemektedir. O, bu iddiasını “... bana haber verdi” şeklinde⁴⁰ naklettiği⁴¹ “Allah nebi (s.a.v.)’e şöyle vahyetti.” ifadesiyle vermektedir. Buna göre âyet “Sen Alî’nin velâyeti üzerindesin, Alî de dosdoğru yol üzerindedir.” manasına gelmektedir.⁴² Kummî’nin naklettiği bu rivâyet sonraki dönemlerde Kummî’ye yapılan atıfla verilmektedir. Nitekim Şîî müfessirlerden Feyz-i Kâşânî (ö. 1090/1679), söz konusu âyetin tefsiri esnasında Kummî’yi kaynak göstererek bu rivâyeti zikretmektedir.⁴³ Ancak Usûliyye mezhebi müfessirlerden Tûsî, Allah nebisine kendisine halis bir şekilde ibadet etmesini, emirlerine uymasını ve yasaklarından sakınmasını, emretti şeklinde âyeti genel bir manada yo-

³⁹ Tûsî, *et-Tibyân*, 9: 210-211; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 9: 69.

⁴⁰ Kummî, “ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَخْبَطَ أَعْمَالَهُمْ” “Bu, Allah’ın indirdiğini beğenmemeleri, bu sebeple de Allah’ın onların amellerini boşa çıkarmasındandır.” (el-Muhammed 47/9) âyetinin “ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ - فِي عَلِيٍّ - فَأَخْبَطَ أَعْمَالَهُمْ” “Bu, -Alî hakkında- Allah’ın indirdiğini beğenmemeleri, bu sebeple de Allah’ın onların amellerini boşa çıkarmasındandır.” şeklinde inzâl edildiğini de bu metodla naklettiği rivâyete dayandırarak zikretmektedir. Kummî, *Tefsîr*, 3: 977; Ayrıca bk. Bahrânî, *Burhân*, 7: 207-208; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 5: 31.

⁴¹ Kummî tefsirinde bu rivâyetin isnad zinciri “Kummî- Ca’fer b. Ahmed- Abdü'l-kerîm b. Abdi’rahîm- Muhammed b. Alî- Muhammed b. fudeyl- Ebî Hamza es-semalî- Ebî Ca’fer” şeklindedir.

⁴² Kummî, *Tefsîr*, 3: 952. Buna benzer olarak Kummî’nin Ebû Abdillâh’tan naklettiği bir diğer rivayet el-Ahzâb 33/71 âyetiyle ilgilidir. Kummî bu âyetin “وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ - فِي وَايَةِ عَلِيٍّ وَالْأَمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ - فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا” “Kim Allah’a ve Resulüne -Alî’nin ve ondan sonra gelen imâmların velâyeti konusunda- iman ederse o kurtuluşa ermiştir.” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir. Kummî, *Tefsîr*, 3: 835. Kummî’den sonraki müfessirlerin bir kısmı Kummî’ye işaret ederek âyetin inzâl şeklini böyle vermektedirler. Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrü’s-sâfi*, 4: 393; Bahrânî, *Burhân*, 6: 317; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 309. Görüldüğü üzere bu âyette “فِي وَايَةِ عَلِيٍّ وَالْأَمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ” “Alî’nin ve ondan sonra gelen imâmların velâyeti” ifadesi eklenilerek “Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse” şeklindeki genel anlam Kummî tefsirinde “Kim Alî’nin ve ondan sonra gelen imâmların velâyeti konusunda Allah’a ve Resulüne itaat ederse” şeklinde tahsis edilmektedir.

⁴³ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrü’s-sâfi*, 4: 393. Ayrıca Bahrânî ve Huveyzî de bu âyetin tefsiri esnasında Kummî’den nakilde bulunmuşlardır. Bahrânî, *Burhân*, 7: 129; Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 604.

rumlamış, Kummî'nin inzâl şekli olarak zikrettiği “فی علی” lafzıyla âyetin manasını tahsis etmemiştir.⁴⁴

Yukarıda zikrettiğimiz örneklerde Kummî, “... حدثني ...” “... bana haber verdi” lafzıyla isnad zincirini kendisinden ilk nakilde bulunan kişiye kadar –ki o da altıncı imâm Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'tan (Ebû Abdillah lakablı)- rivâyetlere dayanarak söz konusu âyetlerde eksiklik olduğunu iddia etmekte ve bu âyetlerin inzâl şeklini “فی علی” (Alî hakkında) lafızlarını ekleyerek vermektedir.⁴⁵ “وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” “Onlara, Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, öncekilerin masalları, dediler.” (en-Nahl 14/24) âyetinde ise Kummî herhangi bir rivâyeti zikretmeden âyetin “فی علی” ifadesiyle “قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” “Onlara, Rabbiniz Alî hakkında ne indirdi? denildiği zaman, öncekilerin masalları, dediler.” şeklinde nâzil olduğunu söylemektedir.⁴⁶ Ahbârî düşüncesine sahip olan müfessirler bu rivayete âyetin tefsiri esnasında yer vererek âyetin bu şekilde inzâl edildiğini söylemişlerdir.⁴⁷ Usûliyye mezhebi müfessirlerinden Tûsî ve Tabersî âyetin tefsirinde bu rivayeti zikretmeyerek kâfirlerin vahyi “أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” ifadesiyle nitelediklerini belirtmişlerdir.⁴⁸ “أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” ifadesi Kur'ân'da pek çok âyette zikredilmektedir.⁴⁹ Bu âyetlerde Müşriklerin ve kâfirlerin vahyi “أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ” olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Örneğin “يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّا نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيهُنَّ مَا عَلَّمْنَا مِنْ قَبْلُ إِنَّا نَكُونُونَ لَمُتَّعِينَ” “İnkâr edenler “Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değil, derler.” (el-En'âm 6/25) âyetinde geçen bu ifade kâfirlere nisbet edilmektedir.⁵⁰ Kummî ise söz konusu âyette geçen genel bir hükmü “فی علی” “Alî hakkında”

⁴⁴ Tûsî, *et-Tibyân*, 9: 202. Tabersî de söz konusu âyeti Tûsî'nin yorumladığı şekilde zikretmiştir. Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 9: 65.

⁴⁵ Kummî'nin buna benzer metotla naklettiği rivâyet için bk. Kummî, *Tefsîr*, 1: 252.

⁴⁶ Kummî, *Tefsîr*, 2: 548. Kummî, (el-Bakara 2/27) âyetinin metnine “فی علی” lafzını ekleyerek herhangi bir yorum yapmadan “الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ - فِي عَلِيٍّ - وَيَتَّقُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُؤْتَلَ” “Onlar iyice pekiştirdikten sonra Allah'a verdikleri sözden dönerler ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini ayırırlar.” şeklinde “فی علی” lafzını ekleyerek vermektedir. Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bk. Kummî, *Tefsîr*, 1: 209; 1: 384; 3: 941.

⁴⁷ Ayyâşî, *Tefsîr*, 2: 279; Bahrânî, *Burhân*, 4: 436; Abd Alî b. Cum'a Arûsî Huveyzî, *Tefsîru Nûri's-Sekâleyn* (y.y.: İntişirâtü İsmâiliyyân, ts.), 3: 48.

⁴⁸ Tûsî, *et-Tibyân*, 6: 372; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 6: 114.

⁴⁹ el-En'âm 6/25; el-Müminûn 23/83; el-Furkân 25/5; en-Neml 27/68.

⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 14: 198-199.

ifadesiyle tahsis etmekte ve onun bu ifadenin geçtiği diğer âyetlerde böyle bir iddiada bulunmadığı görülmektedir.⁵¹ Bu şekilde Kummî, söz konusu âyetin “ مَاذَا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ” “Rabbiniz ne indirdi?” ifadesinde bir eksiklik olduğunu ve burada “ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ” “Rabbiniz Alî hakkında ne indirdi?” şeklinde âyete eklenen “ نى علي ” lafzıyla bu eksikliğin giderildiğini düşünmektedir.

Zikrettiğimiz âyetlerde Kummî ya naklettiği rivâyetlere dayanarak “bana haber verdi, anlattı” ifadeleriyle âyetin inzâl şeklinin böyle olduğunu bazen de herhangi bir rivâyeti zikretmeden âyetin metninde tahrif olduğunu iddia etmektedir. Kummî ve onun gibi Ahbârî düşüncesinde olanlar “hilâfetin Hz. Alî ve onun neslinden gelecek olanların hakkı olduğu” şeklindeki siyasî düşüncesini Kur'ân'a dayandırmak amacıyla bu ifadeleri Kur'ân'a eklemiş ve Kur'ân'da tahrif olduğunu iddia etmişlerdir. Usûliyye mezhebine mensup olan Tûsî ve Tabersî gibi müfessirler söz konusu âyetlerde bu rivayetlere yer vermeyerek Kur'ân'ın bu lafızlarla tahrif edildiği iddiasını kabul etmemişlerdir. Söz konusu âyetler siyak –sibak bağlamında değerlendirildiğinde “ نى علي ” (Alî hakkında), “ نى ولاية علي ” (Alî'nin velâyeti hakkında), “ نى حق علي ” (Alî hakkında) ifadelerinin Kur'ân metnine eklenilerek söz konusu âyetlerin bu şekilde inzâl edildiğinin söylenilmesinin doğru olmadığını göstermektedir.

1.2. “آل محمد” “Muhammed'in Ailesi” İfadesinin Eklenildiği Âyetler

Kummî'ye göre Kur'ân'dan çıkarılan lafızlardan biri “آل محمد” “Muhammed'in ailesi” ifadesidir. O bu konuyla ilgili iddiasını çeşitli şekillerde vermektedir. Bazen rivâyetlere dayanarak âyetin bu şekilde nâzil olduğunu bazen de âyetin bu şekilde okunduğu yani kıraat vechi olarak aktarmaktadır.⁵² Örneğin “ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ” “Şüphesiz inkâr edenler ve zulmedenler, Allah

⁵¹ Kummî, *Tefsîr*, 1: 287; 2: 692-693; 2: 718-719; 2: 746.

⁵² Şîf âlimlerinde kıraat farklılıkları noktasında iki zıt yaklaşım bulunmaktadır. Büveyhiler öncesi dönemde -Kur'ân'da tahrif iddialarının yaygın olduğu- Kur'ân'ın alternatif versiyonlarına katı bir tutum sergilenmiş ve bunlar reddedilmiştir. Küleynî tarafından hocası Alî b. İbrahim el-Kummî'den nakledilen rivâyette İmâm Ca'fer'e “Kur'ân'ın yedi harf üzere indirilmesi” sorulunca “bunun Allah'ın düşmanları tarafından ortaya atılan bir yalan olduğunu ve Kur'ân'ın tek harf üzere indirildiğini” söylemiştir. Şîa son dönemlerde ise Kur'ân'ın tahrif edildiği görüşünden vazgeçmiş ve bu konuda birçok versiyonun bulunduğu şeklindeki görüşü benimsemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Meir M. Bar-asher, “İmamiyye Şiasının Kıraat Farklılıkları ve Kur'ân'a İlaveleri” trc. Ömer Kara ve Mehmet Dağ, *Ekev Dergisi* 1, sy. 3 (Kasım 1998): 216.

onları asla bağışlayacak ve doğru yola iletcek değildir.” (en-Nisâ 4/168) âyeti bu konuyla ilgili örneklerdendir. Kummî, bu âyeti Ebû Abdillâh'ın kıraati olarak “قرأ أبوا إنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا - آل محمد حقهم - مَمْ يَكْفُرُ اللَّهُ لِيُغْفِرَ لَهُمْ وَلَا “عبدالله” ifadesiyle şöyle zikretmektedir: “Şüphesiz -Muhammed'in ailesinin haklarını- inkâr edenler ve zulmedenler, Allah onları asla bağışlayacak ve doğru yola iletcek değildir.”⁵³ Kummî'den sonraki Şîî müfessirler eserlerinde onu kaynak göstererek âyetin bu şekli kıraat vechi olarak zikretmektedirler.⁵⁴ Kummîyle aynı dönemde olan Şîî müfessirlerden Ayyâşî ise âyetin bu ifadeyle inzâl edildiğini söylemiştir.⁵⁵ Usûliyye düşüncesini benimseyen Tûsî ve Tabersî gibi müfessirler bu âyetin tefsirinde “آل محمد حقهم” ifadesini ne kıraat farklılığı ne de inzâl şekli olarak tefsirinde zikretmişlerdir.⁵⁶ Bu durum Ahbârî düşüncesine sahip olan Şîî müfessirlerin Kur'ân metninde tahrif olduğu iddialarını kıraatlara nisbet ederek verdiğini göstermektedir.⁵⁷ Ancak Kummî'nin tefsirinde tahrif iddialarını zikrederken bu metoda çok fazla yer vermediği görülmektedir.⁵⁸

Kummî'nin “آل محمد” “Muhammed'in ailesi” ifadesinin Kur'ân metninden çıkartılarak Kur'ân'da tahrif olduğunu iddia ederken kullandığı yöntemlerden biri de rivâyetlere dayanarak nakilde bulunmasıdır. Sözelimi Kummî, Ebû Ca'fer'den nakille⁵⁹ “وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْخُورًا” “Zalimler, (inanana)lar): “Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.” dediler” (el-Furkân 25/8) âyetinin inzâl şekliyle ilgili şöyle demektedir: “Cebrail Allah'ın Resulüne bu âyeti “وَقَالَ الظَّالِمُونَ -آل محمد حقهم- إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْخُورًا” “-Muhammed ailesinin haklarına- zulmedenler: “Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz.” dediler.” şeklinde indir-

⁵³ Kummî, *Tefsîr*, 1: 234.

⁵⁴ Bahrânî, *Burhân*, 2: 356-357; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 1: 576.

⁵⁵ Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 311.

⁵⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 3: 397; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 3: 203.

⁵⁷ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bar-asher, “İmamiyye Şiasının Kıraat Farklılıkları ve Kur'ân'a İlaveleri”, 207-235.

⁵⁸ Kummî tefsirinde kıraat vechleriyle ilgili sekiz tane örnek yer almaktadır. Beş tanesini zikrettiği isnad zinciriyle ya da isnad zincirini belirtmeksizin Ebû Abdillâh'ın kıraati olarak vermektedir. (Kummî, *Tefsîr*, 1: 54; 1: 121; 1: 234; 3: 1037; 3: 1180) İki yerde ise İbn Mes'ûd'un kıraatini zikretmektedir. (Kummî, *Tefsîr*, 2: 521; 2: 560) İki yerde ise “قرأ” lafzının türevlerine nisbet ederek vermektedir. (Kummî, *Tefsîr*, 2: 677; 2: 737).

⁵⁹ Kummî tefsirinde bu rivâyetin isnad zinciri “Kummî- Muhammed b. Abdillâh- Muhammed b. Hüseyin- Muhammed b. Senân- Ammâr b. Mervân- Câbir Yezîd el-Ca'fî- Ebî Ca'fer” şeklindedir.

di.”⁶⁰ Ahbârî düşüncesine sahip olan müfessirler de âyetin inzâl şeklini böyle zikretmişlerdir.⁶¹ Kummî'nin inzâl şekli olarak zikrettiği söz konusu âyet, bazı kaynaklarda kıraat vechi olarak aktarılmaktadır.⁶² Usûliyye düşüncesini benimseyenler ise bu âyetin tefsiri esnasında “لَا مُحَمَّدٌ حَقَّهُمْ” ifadesine yer vermemişler ve âyetin bu şekilde inzal edildiği görüşünü zikretmemişlerdir.⁶³

Kummî'nin “آل محمد” “Muhammed'in ailesi” ifadesinin Kur'ân metninden çıkartılarak Kur'ân'da tahrif olduğunu iddia ederken herhangi bir nakilde bulunmadan “وقال الله” “Allah dedi” ifadesini kullanarak âyeti zikrettiği de görülmektedir.⁶⁴ Nitekim Kummî, el-Bakara 2/59 âyetini “وقال الله” ifadesini kullanarak “آل محمد فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ” “Muhammed'in ailesinin hakları” lafzıyla beraber “هُمُ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا - آل محمد حقهم - رَجْرًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ” şeklinde vermektedir.⁶⁵ Kummî, buna benzer bir yöntem kullanarak “وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ” “Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.” (eş-Şuarâ 26/227) âyetinin de “وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا - آل محمد حقهم - أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ” “-Muhammed ailesinin haklarına-zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.” şeklinde “آل محمد حقهم” lafzıyla beraber nâzil olduğunu⁶⁶ söylemektedir.⁶⁷ Örnekte Kummî, âyetin bu

⁶⁰ Kummî, *Tefsîr*, 2: 719; Kummî, Ebû Ca'fer'den nakille⁶⁰ “وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ” “Onlara, (bu temenniniz) bugün size asla fayda vermez. Çünkü zulmettiniz. Hepiniz azapta ortaksınız, denir.” (ez-Zuhruf 43/39) âyetinin “وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ - آل محمد حقهم - أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ” “Onlara, bugün size asla fayda vermez. Çünkü -Muhammed ailesinin haklarına- zulmettiniz. Hepiniz azapta ortaksınız, denir.” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir. Kummî, *Tefsîr*, 3: 952; Ayrıca bu rivâyet Kummî kaynak gösterilerek diğer kaynaklarda yer almaktadır. Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrû's-sâfi*, 4: 392; Bahrânî, *Burhân*, 7: 126.

⁶¹ Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrû's-sâfi*, 4: 5; Bahrânî, *Burhân*, 5: 435; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 7.

⁶² Bahrânî, *Burhân*, 5: 435-436.

⁶³ Tûsî, *et-Tibyân*, 7: 473; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 7: 205.

⁶⁴ Kummî herhangi bir rivâyeti zikretmeden “وقال” lafzını kullanarak bazen de herhangi bir lafız kullanmadan âyetin metnine “آل محمد حقهم” ifadesini eklemektedir. Bu konuyla ilgili örnekler için bk. Kummî, *Tefsîr*, 1: 310; 2: 447; 3: 865; 3: 940; 3: 941; 3: 1010; 3: 1018.

⁶⁵ Kummî, *Tefsîr*, 1: 79; Ayrıca âyetin bu şekilde nâzil olduğu da söylenilmiştir. Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrû's-sâfi*, 1: 136.

⁶⁶ Şîî müfessirlerden Tabersî (ö. 548/1154) ise âyetin bu şeklini kıraat vechi olarak aktarmaktadır. Ebû Alî Fazıl b. Hasan et-Tabersî, *Tefsîru cevâmiu'l-câmi* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1423), 2: 695.

⁶⁷ Kummî, *Tefsîr*, 2: 740; Kummî'nin bu görüşü diğer Şîî kaynaklarda da yer almaktadır. Feyz-i Kâşânî, *Tefsîrû's-sâfi*, 4: 57; Bahrânî, *Burhân*, 5: 519; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 3: 73-74.

şekilde nâzil olduğunu “هكذا والله نزلت” şeklinde “Allah’a yemin ederek” vermektedir.⁶⁸ Naklettiği bir rivâyette veya kıraat vechi olarak aktardıklarında bu ifadeyi kullanmayan Kummî'nin sadece kendi görüşü olarak zikrettiklerinde kullandığını söyleyebiliriz.

Bu konuyla ilgili zikrettiğimiz örneklerde Kummî tefsirinde “ظلم” “adaletsizlik yapmak, zulmetmek” fiiline ve onun türevlerine nisbet edilen⁶⁹ “آل محمد” “Muhammed’in ailesi” ibaresi sadece “إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ” “Şüphesiz Allah, Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmrân ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı.” (el-Âl-i İmrân 3/33) âyetinde farklı olarak “اصْطَفَىٰ” “seçmek” fiiline atfedilmektedir. Kummî, bu âyeti nakille “إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ - وآل محمد - عَلَى الْعَالَمِينَ” “Şüphesiz Allah, Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini, İmrân ailesini ve Muhammed ailesini birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı.” şeklinde inzâl edildiğini fakat “آل محمد” ifadesinin kitaptan düşürüldüğünü söylemektedir.⁷⁰ Bu iddiayı Ahbârî düşüncesine sahip olan ve Kummî ile aynı dönemde yaşayan Ayyâşî âyetin inzâl şekli olarak zikretmiştir.⁷¹ Kummî’den sonraki dönemde bu düşünceye sahip olan Şîî müfessirler Kummî’ye atıfta bulunarak âyetin bu şekilde inzâl edildiğini söylemişlerdir.⁷² Usûliyye düşüncesini benimseyen Tûsî ve Tabersî gibi Şîî müfessirler ise Ehl-i Beyt tarafından âyetin bu şekilde okunduğu yani kıraat vechi olarak aktarmaktadır.⁷³ Genel olarak söz konusu âyetlere bakıldığında bu durum görülmektedir. Onlar, mezhebi görüşlerini ya kıraat vechi ya da âyetin inzâl şekli olarak Kur’ân metnine eklemektedir.

1.3. “فی علی” “Alî Hakkında” ve “آل محمد” “Muhammed’in Ailesi” Dışında Bazı Lafızların Eklenildiği Âyetler

Kummî, bazı âyetlere “فی علی” “Alî hakkında” ve “آل محمد” “Muhammed’in ailesi” dışında çeşitli ibareler ekleyerek âyetin bu şekilde inzâl edildiğini söylemektedir. Söz konusu âyetlere eklenen bu lafızlardan bazıları diğer kaynaklarda oku-

⁶⁸ Kummî, *Tefsîr*, 2: 740;

⁶⁹ Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bk. Kummî, *Tefsîr*, 1: 310; 2: 608; 3: 933; 3: 1010; 3: 1018.

⁷⁰ Kummî, *Tefsîr*, 1: 151

⁷¹ Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 193.

⁷² Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 193; Bahrânî, *Burhân*, 2: 23; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 1: 330.

⁷³ Tûsî, *Tibyân*, 2: 441; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 2: 225; *Cevâmiu'l-câmî*, 1: 279.

nuş farklılığı yani kıraat vechi olarak zikredilmektedir. Örneğin Kummî, “فَمَا اسْتَمَعْتُمْ” “Onlardan faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.” (en-Nisâ 4/24) âyetinin Ebû Ca’fer’den nakille “فَمَا اسْتَمَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً” “Onlardan -belirli bir süreye kadar- faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.” şeklinde olduğunu ve bu âyetin mut’a nikâhı için delil olduğunu söylemektedir.⁷⁴ Kummî ile aynı dönemde yaşayan ve Ahbârî düşüncesini benimseyen Ayyâşî âyetin bu şeklini Ebû Cafer’in kıraati olarak zikretmektedir.⁷⁵ Usûliyye düşüncesini benimseyen Tabersî ve Tûsî ise İbn Abbâs, İbn Mes’ûd (ö. 32/652-53), Sâid b. Cübeyr (ö. 95/714) ve tabiinden bir grubun kıraati olarak zikretmektedir.⁷⁶ Söz konusu âyeti Taberî (ö. 310/923),⁷⁷ Zemahşerî (ö. 538/1144),⁷⁸ Râzî⁷⁹ ve Mâtürîdî (ö. 333/944)⁸⁰ gibi Sunnî müfessirler Übey b. Kâ’b (ö. 33/654) ve İbn Abbâs’ın (ö. 68/687-88) kıraati olarak zikretmektedirler. Görüldüğü üzere Ahbârî düşüncesini benimseyenler ya âyetin aslının böyle olduğu ya da Ebû Cafer’in kıraati olarak kendi mezhebi düşüncelerini Kur’ân’a dayandırmaktadır. Usûliyye mezhebi bu okuyuşu sahabeyle nisbet ederek Sunnî müfessirlerle aynı şekilde âyeti zikretmişlerdir.

“إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا” “Kıyamet mutlaka gelecektir. Neredeyse onu gizleyecektim.” (et-Tâhâ 20/15) âyeti de bu konuyla ilgili örneklerdendir. Kummî, Alî b. İbrahim’den nakille bu âyetin inzal şeklini “إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي” “Kıyamet mutlaka gelecektir. Neredeyse onu kendi nefsimden gizleyecektim.” olarak zikretmektedir.⁸¹ Kummî’den sonraki müfessirler aynı şekilde âyetin bu şekilde inzal edildiğini zikrederek Kummî’ye atıfta bulunmuşlardır.⁸² Kummî’nin söz konusu âyetin bir parçası olduğunu iddia ettiği “من نفسي” ifadesi bazı kaynaklarda kıraat vechi olarak zikredilmektedir. Usûliyye mezhebi müfessirlerinden Tabersî âyetin

⁷⁴ Kummî, *Tefsîr*, 1: 198.

⁷⁵ Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 260.

⁷⁶ Tûsî, *Tibyân*, 3: 166; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 3: 51; *Cevâmiu'l-câmi*, 1: 388- 389.

⁷⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6: 587-589.

⁷⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 57.

⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 10: 53.

⁸⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne* (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 2005), 3: 116.

⁸¹ Kummî, *Tefsîr*, 2: 642.

⁸² Bahrânî, *Burhân*, 5: 167; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 3: 375.

bu şeklini Übey b. Kâ'b'ın kıraati olarak zikretmektedir.⁸³ Aynı şekilde Sunnî müfessirlerden Mâtürîdî,⁸⁴ Zemahşerî⁸⁵ ve Râzî⁸⁶ Übey b. Kâ'b'ın kıraati olarak zikretmekte ve onun mushafına nisbet etmektedir. Taberî ise “bazı kıraatlerde böyledir” ifadesiyle söz konusu âyeti zikretmektedir.⁸⁷

“النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ” “Peygamber, müminlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de müminlerin analarıdır.” (el-Ahzâb 33/6) âyetinde de bu durum söz konusudur. Kummî, bu âyete “وهو أب لهم” ifadesini ekleyerek âyetin “النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ -وهو أب لهم” şeklindeki inzal edildiğini söylemektedir.⁸⁸ Onun, söz konusu âyetin bir parçası olduğunu iddia ettiği lafzı Usûliyye düşüncesine mensup olan Şîî müfessirlerden Tabersî; Übey, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Muhammed el-Bâkır (a.s.), Ca'fer es-Sâdık (a.s.)'ın kıraati olarak zikretmektedir.⁸⁹ Bazı kaynaklarda ise bu kıraat vechi “النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَهُوَ أَبٌ لَهُمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ” şeklindedir.⁹⁰ Mâtürîdî, bu kıraati Übey, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs'a nisbet ederek vermektedir.⁹¹

“وَأَمَّا الْعُلَامَ” “Çocuğa gelince, anası babası mümin insanlardı.” (el-Kehf 18/80) âyeti de bu konuyla ilgili örneklerdendir.⁹² Kummî, bu âyetin “وَأَمَّا الْعُلَامَ”

⁸³ Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 7: 11; *Cevâmiu'l-câmî*, 2: 478.

⁸⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7: 273.

⁸⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 73.

⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 22: 22.

⁸⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 16: 35.

⁸⁸ Kummî, *Tefsîr*, 3: 809; Ayrıca bk. Bahrânî, *Burhân*, 6: 221-222; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 237.

⁸⁹ Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 8: 93; *Cevâmiu'l-câmî*, 3: 49.

⁹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 16; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8: 354; Zemahşerî, *Keşşâf*, 5: 50.

⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8: 354.

⁹² Bu konuyla ilgili bir örnek de “سُلَيْمَانَ إِذْ جَاءَهُ الْمَلَائِكَةُ بِالْحَبْرِ إِذْ يَخْلُقُ الْفُلَ” “Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı.” (es-Sebe 34/14) âyetidir. Kummî bu âyetin “فَلَمَّا عَزَّ -على وجهه- تَبَيَّنَتْ -الانس- أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْعَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ” “Süleyman'ın cesedi yüz üstü yıkılınca insanlar anladılar ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı.” şeklinde indirildiğini belirttikten sonra şöyle söylemektedir: “Çünkü insanlar cinlerin gaybı bildiklerini söylüyorlardı. Süleyman yüz üstü yere düşünce insanlar anladı ki cinler gaybı bilmiş olsaydı Süleyman'ın ölü olduğu fakat onların diri sandıkları seneyi bilmezlerdi.” (Kummî, *Tefsîr*, 3: 838.) Kummî'nin bu yorumu sonraki eserlerde o kaynak gösterilerek yer almaktadır. (Bahrânî, *Burhân*, 6: 329-330; Huveyzî,

فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ وَهُوَ طَبِيعَ كَافِرًا “Çocuğa gelince, anası babası mümin insanlardı, o kâfir olarak mühürlenmişti.” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir.⁹³ Kummî'den sonraki dönemde Ahbârî düşüncesini benimseyen Şîî müfessirlerden Arûsî Huveyzî, Kummî'yi kaynak göstererek âyetin bu şekilde inzâl edildiğini söylemektedirler.⁹⁴ Usûliyye düşüncesini benimseyen Tûsî ve Tabersî ise sahabeden İbn Abbâs ve Übey'in kıraati olarak “وَمَا الْعِلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبُوَاهُ مُؤْمِنِينَ” “Çocuğa gelince -o kâfirdi- anası babası mümin insanlardı.” şeklinde vermektedirler.⁹⁵ Taberî ve Mâtürîdî ise bu kıraati sadece Übey b. Kâ'b'a nisbet ederek vermektedir.⁹⁶

Bu konuyla ilgili verilen örnekler incelendiğinde Usûliyye düşüncesine sahip olan Şîî tefsirlerde kıraat farklılığı olarak zikredilen ifadeler, Kummî'nin iddiasında âyetin nüzul şekli olarak geçmektedir. Bu durum Kummî'nin Kur'ân metninde tahrif olduğu iddiasını ifade ederken diğer Şîî müfessirlerin başvurduğu yöntemlerden olan kıraat vecihlerine çok fazla yer vermediğini genellikle söz konusu âyetlerin inzâl şekli olarak zikrettiğini göstermektedir.⁹⁷

2. ALLAH'IN İNDİRDİĞİNİN HİLÂFINA OLDUĞU İDDİA EDİLEN ÂYETLER

Kummî, mukaddimesinde bazı âyetlerin Allah'ın indirdiğinden farklı şekilde olduğunu belirterek bu konuyla ilgili örnekleri çeşitli şekillerde vermektedir.

Tefsîr, 4: 326.) Şîî müfessirlerden Tûsî ise söz konusu âyeti “فلما خر تينبت الانس أن لو كان الجن يعلمون الغيب ما لبثوا” “İnsanlar anladılar ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı.” şeklinde Ehl-i Beyt'in kıraati olarak vermektedir. (Tûsî, *Tibyân*, 8: 384.) Mâtürîdî ve Zemahşerî ise “فلما خر تينبت الانس على أن الجن لو كانوا يعلمون الغيب ما لبثوا في العذاب المهين” şeklinde İbn Mes'ûd'un kıraati olarak zikretmektedir. (Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8: 435; Zemahşerî, *Keşşâf*, 5: 114; Taberî ise bu âyetin bu okunuş şeklini “bazı kıraatlerde de bu şekildedir” olarak kişiye nisbet etmeden vermektedir. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 243.)

⁹³ Kummî, *Tefsîr*, 2: 614; Ayrıca bk. Kurtubî (ö. 671/1273), Kummî'nin söz konusu âyetin inzâl şekli olarak verdiği ifadenin sahih hadiste “أَنَّهُ طَبِيعَ يَوْمِ طَبِيعِ كَافِرًا” “Bu çocuk hakkında mühür basıldığı zaman o kâfir olarak mühürlenmişti” şeklinde olduğunu belirterek bu ifadenin çocuğun balığ olmadığı görüşünü desteklediğini belirtmektedir. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'ân ve'l-mübeyn limâ tedammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*, thk. Abdullâh b. Abdü'l-Muhsin et-Türki (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 13: 352.

⁹⁴ Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 3: 283.

⁹⁵ Tûsî, *Tibyân*, 7: 81; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 6: 287; *Cevâmiu'l-câmî*, 2: 430-431.

⁹⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15: 357; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7: 200.

⁹⁷ Bu konuyla ilgili diğer örnekler için bk. Kummî, *Tefsîr*, 2: 424; 2: 493; 2: 494; 2: 587; 2: 614; 2: 628; 2: 697; 2: 738; 3: 1019; 3: 1044; 3: 1128; 3: 1166.

O, bazen birinin yanında âyet okunduğunda ona “âyet bu şekilde inzâl edildi” diye müdahalede bulunulduğunu; bazen de âyetin anlam açısından uygun olmadığını belirterek âyetin farklı şekilde indirildiğini; bazen de açıklama yapmadan âyetin inzâl şeklinin böyle olduğunu iddia ederek vermektedir. Bu konuyla ilgili şu örnekleri zikredebiliriz:

Kummî, “كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ” “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz.” (el-Âl-i ‘İmrân 3/110) âyetini yorumlarken “حدثني أبي” “babam bana haber verdi” ifadesiyle Ebû Abdillâh (a.s.)’ın şu rivâyetini nakletmektedir: “Ebû Abdillâh (a.s.) bu âyeti okuyana “Müminlerin emirini, Hasan ve Hüseyin’i öldüren en hayırlı ümmet mi?” demiştir. Kendisine bu âyet nasıl indirilmiştir, diye sorulduğunda o “كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ” “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı imâmlarsınız.” şeklinde nâzil olmuştur. Görmüyor musunuz? Allah âyetin devamında onları “iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a inanırsınız.” şeklinde övmektedir.⁹⁸ Kummî ile aynı dönemde olan ve Ahbârî düşüncesini benimseyen Ayyâşî aynı şekilde bu âyetin Muhammed’e onun vasileri hakkında “كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ” şeklinde inzâl edildiğini ve bununla Muhammed ve onun vasilerinin kastedildiğini söylemektedir.⁹⁹ Kummî’den sonraki dönem Şîî müfessirlerden Bahrânî, eserinde bu rivâyeti nakletmeden âyetin bu şekilde olduğunu Ebû Abdillâh’a nisbet ederek vermiştir.¹⁰⁰ Buna benzer olarak “أُمَّةٌ” lafzının “أُمَّةٌ” olarak değiştirildiği bir diğer örnek “أَنْ تَكُونَ أُمَّةً هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ” “Bir topluluk diğer bir topluluktan daha çok olmasından dolayı” (en-Nahl, 16/92) âyetidir. Bu âyetle ilgili tahrif iddiasında Kummî, Alî b. İbrahim’in rivâyetini aktarmaktadır. Onun nakline göre bu âyet “أَنْ تَكُونَ أُمَّةً هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ” “İmâmların sizin imâmlarınızdan daha zeki olmasından dolayı” şeklindedir. Ona “Ey Allah’ın Resulünün oğlu biz bu âyeti “هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ” şeklinde okuyoruz” denildiğinde o, yazıklar olsun sana “أَرْبَى” ne demek? ve eliyle bu kelimenin çıkarılmasını işaret etmiştir.¹⁰¹ Ahbârî düşüncesine sahip olan müfessirler tefsirlerinde bu rivâyeti Kummî’yi kaynak göstererek zikretmek-

⁹⁸ Kummî, *Tefsîr*, 1: 164.

⁹⁹ Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 219.

¹⁰⁰ Bahrânî, *Burhân*, 2: 89.

¹⁰¹ Kummî, *Tefsîr*, 2: 557.

tedirler.¹⁰² Usûliyye düşüncesini benimseyen müfessirler ise bu rivayete yer vermemişler ve âyetin bu şekilde inzâl edildiğini zikretmemişlerdir.¹⁰³ Bu zikrettiğimiz iki âyetin dışında “*أُمَّة*” lafzı Kur’ân’da birçok âyette zikredilmektedir.¹⁰⁴ Kummî bu âyetlerin bir kısmında örneğin “*وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا*” “Biz sizi orta bir ümmet yaptık.” (el-Bakara 2/143), “*فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا*”, “Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâli nice olacak!” (en-Nisâ 4/41) âyetlerinde “*أُمَّة*” lafzını “imâmî” olarak;¹⁰⁵ “*وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ*” “Sizden, hayra çağıran bir ümmet bulunsun.” (el-Âl-i ‘İmrân 3/104), “*وَمَنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَغْدِلُونَ*” “Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır.” (el-Arâf 7/181) âyetlerinde ise “*أُمَّة*” lafzını “Hz. Muhammed’in ailesi ve ona uyanlar” olarak yorumlamakta fakat söz konusu âyetlerin bu lafızlarla inzâl edildiğini söylememektedir.¹⁰⁶ Bu durum Ahbârî düşüncesini sahip olan Kummî ve onun gibilerinin söz konusu âyetlerde ya “*أُمَّة*” kelimesinin yapısını “*أُمَّة*” olarak değiştirerek âyetin inzâl şeklinin böyle olduğunu ya da “*أُمَّة*” lafzını “imâmî ve Hz. Muhammed’in ailesi” olarak yorumladığını göstermektedir. Bu şekilde onlar, bağlı bulunduğu mezhebinin imâmet öğretisini ya manevi tahrif yani âyetlerin yorumu ya da lafzî tahrifle yani âyetin bu şekilde indirildiğini söyleyerek Kur’ân’la temellendirmektedir.

“*لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ*” “İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah’ın emriyle onu korurlar.” (er-Ra’d 13/11) âyeti de bu konuyla ilgili örneklerdendir. Kummî, bu âyetle ilgili Ebû Abdillâh’tan nakledilen rivâyeti aktarmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus tahrif iddialarıyla ilgili rivâyetlerde Kummi bazen Ebu Abdillâh’a kadar varan isnad zincirini zikretmekte bazen ise sanki kendi duymuş gibi ilk ağızdan anlatmaktadır. Bu ayette de Ebu Abdillâh’ın naklini ilk ağızdan aktarmaktadır.¹⁰⁷ Onun nakline göre bu âyet

¹⁰² Ayyâşî, *Tefsîr*, 2: 290-291; Bahrânî, *Burhân*, 4: 479-480; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 3: 82.

¹⁰³ Tûsî, *Tibyân*, 6:422; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 6: 148.

¹⁰⁴ el-Bakara 2/128; 2/134; 2/141; 2/143; en-Nisâ 4/41; el-Âl-i ‘İmrân 3/104.

¹⁰⁵ Kummî, *Tefsîr*, 1: 198; 1: 203.

¹⁰⁶ Kummî, *Tefsîr*, 1: 162-163; 1: 362.

¹⁰⁷ Kummî’nin bu metodla naklettiği bir diğer rivâyet “*وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَنْوَابِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ*” “Onlar: “Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle” diyenlerdir” (el-Furkân 25/74.) âyetiyle ilgilidir. Kummî, bu

Ebû Abdillâh'ın yanında okunduğunda okuyan kişiye “Sen Arap değil misin? Takipçi nasıl önde bulunabilir, takipçinin arkada olması gerekir.” Adam bu nasıl olur diye sorduğunda o âyetin “لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ خَلْفِهِ وَرَقِيبٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ يُحَفِّظُونَهُ بِأَمْرِ اللَّهِ” “Onun arkasında takipçiler ve önünde gözcüler olmak üzere Allah'ın emriyle onu koruyanlar vardır.” şeklinde indirildiğini söylemektedir. Âyette geçen “مِنْ أَمْرِ اللَّهِ” ifadesinin “بِأَمْرِ اللَّهِ” olması gerektiğini, çünkü bir şeyi Allah'ın emrinden korumaya hiç kimse- nin güç yettiremeyeceğini belirtmektedir.¹⁰⁸ Kummî ile aynı düşünceye -Ahbârî- sahip olan Şîî müfessirler de âyetin bu şekilde inzâl edildiğini zikretmektedir.¹⁰⁹ Usûliyye mezhebinin benimseyen Tabersî ise söz konusu âyetle ilgili olarak “لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ خَلْفِهِ وَرَقِيبٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَرَقِيبٌ مِنْ خَلْفِهِ يُحَفِّظُونَهُ بِأَمْرِ اللَّهِ لَهُ رَقِيبٌ مِنْ بَيْنِ” “لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ خَلْفِهِ وَرَقِيبٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ يُحَفِّظُونَهُ بِأَمْرِ اللَّهِ”, “مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَرَقِيبٌ مِنْ خَلْفِهِ يُحَفِّظُونَهُ بِأَمْرِ اللَّهِ” şeklinde üç okuyuş şekli naklederek bu okuyuşların şâz olduğunu belirtmektedir.¹¹⁰

Kummî, “هَذَا كِتَابُنَا يُنطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ” “İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor.” (el-Câsiye 45/29) âyetinin farklı şekilde inzâl edilmesiyle ilgili “... حدثنا ...” “... bize aktardı” şeklinde zikrettiği senedde¹¹¹ Ebû Abdillâh'tan nakledilen şu rivâyeti aktarmaktadır: “Muhakkak ki kitap konuşmadı ve konuşmayacaktır. Fakat Allah'ın Resulü kitapla konuşandır. Yüce Allah “هَذَا كِتَابُنَا يُنطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ” “İşte kitabımız, size gerçeği söyler.” buyurmuştur. Bunun üzerine ona âyetin aslının bu şekilde olmadığı söylenildiğinde o: “Cibril, Hz. Muhammed'e âyeti bu şekilde indirdi. Fakat âyetin bu şekilde olmaması Allah'ın kitabından bir tahriftir.” şeklinde ce-

âyetin Ebû Abdillâh'ın yanında okunduğunda o “Kendilerini Allah'a karşı gelmekten sakınanlara imâm kılmaları için dua ederek Yüce Allah'tan büyük bir şey istemektedirler” şeklinde cevap verdiğini, sonrasında ona “bu âyet nasıl indirildi” denildiğinde o âyetin “وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا” “Onlar: “Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bize takva sahiplerinden bir önder kıl” diyenlerdir” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir. (Kummî, *Tefsîr*, 2: 728.) Âyetin bu lafızla indirildiği diğer Şîî tefsirlerde de yer almaktadır. (Tabersî, *Cevâmiu'l-câmî*, 2: 664; Bahrânî, *Burhân*, 5: 479-480; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 43.) Şîî müfessirlerden Tabersî ise söz konusu âyeti Ehl-i Beyt'in kiraatine nisbet ederek “وَاجْعَلْ لَنَا مِنَ الْمُتَّقِينَ إِمَامًا” şeklinde vermektedir. (Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 7: 228.)

¹⁰⁸ Kummî, *Tefsîr*, 2: 512. Benzer metolla nakledilen bir diğer örnek için bk. Kummî, *Tefsîr*, 1: 180.

¹⁰⁹ Ayyâşî, *Tefsîr*, 1: 219; Bahrânî, *Burhân*, 4: 255-256.

¹¹⁰ Şîî müfessirlerden Tabersî, Tabersî, *Cevâmiu'l-câmî*, 2: 253; *Mucmeu'l-beyân*, 6: 12.

¹¹¹ Kummî tefsirinde bu rivâyetin isnad zinciri “Kummî- Muhammed b. Hemmâm- Ca'fer b. Muhammed el-Fezârî- Hasan b. Alî- Hasan b. Eyyüb- Süleyman b. Salih- Ebî Basîr- Ebî Abdillâh” şeklindedir.

vap vermektedir.¹¹² Görüldüğü üzere Kummî Allah'ın kitabında tahrif olduğunu “ولكنه فيما حَرف من كتاب الله” “o Allah'ın kitabından bir tahriftir.” ifadesiyle bu rivâyete dayandırarak zikretmektedir. Onun tefsirinde naklettiği bu rivâyet kendinden sonraki Şîf kaynaklarda Kummî'ye nisbet edilerek verilmektedir.¹¹³ Bu durum onun tahrif iddialarında kendisinden sonraki eserlere kaynaklık ettiğini göstermektedir. Usûliyye mezhebini benimseyen Tabersî ise Kummî'nin inzâl şekli olarak zikrettiği söz konusu âyeti kıraat farklılığı olarak aktarmaktadır.¹¹⁴

3. KELİMELERİ ARASINDA TAKDİM ve TEHİR OLDUĞU İDDİA EDİLEN ÂYETLER

Kummî'nin Kur'ân metniyle ilgili tahrif iddialarından birisi de âyette geçen kelimeler arasında takdim ve tehir olmasıdır. Kummî, söz konusu âyetlerde geçen lafızlar arasında takdim ve tehir olduğunu belirttikten sonra âyetin aslında indirildiğinden farklı şekilde olduğunu söylemektedir. Bu iddiasını bazen naklettiği rivâyetle âyetin indiriliş şekli olarak bazen de herhangi bir rivâyeti nakletmeden vermektedir. Sözelimi o, “يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ” “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve rükû edenlerle beraber rükû et” (el-Âl-i 'İmrân 3/43) âyetinde geçen “وَاسْجُدِي - وَارْكَعِي” kelimeleri arasında takdim tehir olduğunu belirterek âyetin aslında “يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَارْكَعِي وَاسْجُدِي مَعَ الرَّاكِعِينَ” “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Rükû et ve rükû edenlerle beraber secde et” şeklinde olduğunu söylemektedir.¹¹⁵ Kummî'nin nakilde bulunmadan âyetin metninde takdim ve tehir olduğunu belirttiği bir diğer örnek “وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا” “Dediler ki: “Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız.” (el-Câsiye 45/24) âyetidir.¹¹⁶ Kummî'nin nakline göre bu âyette geçen “نَمُوتُ وَنَحْيَا” “ölürüz ve yaşarız” keli-

¹¹² Kummî, *Tefsîr*, 3: 966-967.

¹¹³ Bahrânî, *Burhân*, 7: 181-182; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 5: 5.

¹¹⁴ Tabersî, *Cevâmiu'l-câmî*, 3: 340.

¹¹⁵ Kummî, *Tefsîr*, 1: 152.

¹¹⁶ Buna benzer bir diğer örnek “وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ” “Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar ise onlara şöyle diyeceklerdir: “Andolsun, siz, Allah'ın yazısına göre, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız.” (er-Rûm 30/56) âyetidir. Kummî, âyetin “وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ” “Kendilerine Allah'ın yazısına göre ilim ve iman verilmiş olanlar ise onlara şöyle diyeceklerdir: “Andolsun siz, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız.” şeklinde olduğunu söylemektedir. Kummî, *Tefsîr*, 2: 787; Onun bu iddiası sonraki kaynaklarda yer almaktadır. Bahrânî, *Burhân*, 6: 165-166; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 4: 192. Ayrıca Tabersî “حِيلَ” lafızıyla âyette takdim

meleri arasında takdim ve tehir vardır. O, bu iddiasını dünya hayatında ölümden sonra diriliş olmamasıyla açıklamaktadır. Bu nedenle âyetin “ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا “ “Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Yaşarız ve ölürüz.” şeklinde olması gerekmektedir.¹¹⁷ Görüldüğü üzere zikrettiğimiz örneklerde Kummî olgusal tertibi dikkate alarak âyetin aslında “نَحْيَا وَنَمُوتُ” “yaşarız ve ölürüz” tertibiyle olmasını iddia etmektedir. Onun bu iddiasını “نَمُوتُ وَنَحْيَا” ifadesinin Kur'ân'da geçtiği kullanımı dikkate alındığında doğru olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim “ إِنْ هِيَ إِلَّا “ “Hayat, bu dünya hayatından ibarettir. Ölürüz ve yaşarız.” (el-Müminûn 23/37) âyetinde bu ifade “نَمُوتُ وَنَحْيَا” “ölürüz ve yaşarız” tertibiyle kullanılmaktadır.¹¹⁸

Kummî, Kur'ân metninde takdim ve tehirle oluşan tahrif iddiasını naklettiği rivâyetle de aktarmıştır. “ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابٌ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً “ “Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki bu delili Rabbinden bir şahit ve bir de ondan önce bir önder ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın kitabı desteklemektedir. İşte bunlar ona inanırlar.” (el-Hûd 11/17) âyetinde böyle bir metod uygulayan Kummî “حدثني أبي” “Babam bana haber verdi” şeklinde zikrettiği sened zincirinde Ebû Ca'fer'den nakille şöyle demektedir: “Bu ayetin telifi esnasında takdim ve tehir yapılmıştır. Âyet “ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ -يعنى رسول الله- وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ -يعنى أمير المؤمنين- إِمَامًا وَرَحْمَةً وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابٌ مُوسَىٰ “ “Rabbi katından açık bir delile dayanan kimse, yalnız dünyalık isteyen kimse gibi midir? Kaldı ki, bu delili ondan önce bir önder ve bir rahmet olan bir şahit -yani müminlerin emiri- ve Mûsâ'nın kitabı desteklemektedir. İşte bunlar ona inanırlar.” şeklinde inzâl edilmiştir.”¹¹⁹ “إِمَامًا وَرَحْمَةً” ifadesinin Kur'ân'daki kullanımına bakıldığında “ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابٌ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً “ “Bundan önce bir rehber ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın kitabı da vardı.” (el-Ahkâf, 46/12) âyetinde de Hz. Mûsâ'ya indirilen kitabı nitelenmektedir. Zikrettiğimiz âyetlerde Hz. Mûsâ'ya vahyedilen kitab “bir önder ve rahmet” olarak nitelenirken Kummî'nin iddiasında bu

ve tehir olduğunu belirtmiştir. bk. Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 8: 57. Bu metodu kullanarak naklettiği diğer bir örnek için bk. Kummî, *Tefsîr*, 2: 601.

¹¹⁷ Kummî, *Tefsîr*, 3: 965-966; Ayrıca diğer kaynaklarda da Kummî'nin bu iddiası zikredilmektedir. bk. Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 9: 101; Bahrânî, *Burhân*, 7: 180; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 5: 3.

¹¹⁸ Ayrıca bu ifadenin türevi en-Necm 53/44 âyetinde de aynı tertiple geçmektedir.

¹¹⁹ Kummî, *Tefsîr*, 2: 465; Ayrıca bk. Bahrânî, *Burhân*, 2: 89; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 2: 345.

ifadeler “منة” zamirini yani Hz. Alî'yi nitelemektedir. Bu durum onun Ehl-i Beyti Kur'ân'a ekleyerek söz konusu âyeti yorumlamanın yanında âyetteki geçen kelimeler arasında takdim ve tehir yaparak Kur'ân metnini tahrif ettiğini göstermektedir.

Kummî, Kur'ân metninde takdim ve tehir olduğu ile ilgili iddiasını ifade ederken kullandığı metodlardan biri de âyetin inzâl şeklinin böyle olduğunu belirtmesidir. Sözelimi o, “وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ” “Derken ölüm baygınlığı hak ile gelmiş olacaktır.” (el-Kâf 50/19) âyetinin tefsiri esnasında bu metinde geçen kelimeler arasında takdim ve tehir olduğunu belirterek âyetin “وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ” “Ölüm ile o hak baygınlık gelmiş olacaktır.” şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir.¹²⁰ Ahbârî düşüncesini benimseyen Kummî'den sonraki müfessirler Kummî'yi kaynak göstererek âyetin bu şekilde inzâl edildiğini zikretmektedirler.¹²¹ Usûliyye düşüncesini benimseyen müfessirlerden Tûsî ve Tabersî söz konusu âyetin bu şeklini Ehl-i Beyt'in kıraati olarak zikretmektedir.¹²² Taberî, bu okuyuşu Ebû Bekir'e (ö. 13/634) nisbet ederek;¹²³ Zemahşerî ise Ebû Bekir ve İbn Mes'ûd'un kıraati olarak zikretmektedir.¹²⁴ Görüldüğü üzere diğer tefsirlerde kıraat farklılığı olarak zikredilen bu âyet, Ahbârî düşüncesine sahip olan Kummî'nin iddiasında âyetin nüzul şekli olarak geçmektedir.

SONUÇ

İlk dönem Ahbârî düşüncesine sahip Şîî âlimlerinden olan ve tefsiri Şîa'nın temel kaynağı olarak görülen Kummî, siyasal tefsirin temsil edilmesi noktasında tam bir ideolojiyi yansıtmaktadır. O, bağlı bulunduğu mezhebin öğretilerini Kur'ân'a dayandırmak amacıyla âyetleri kendi isteği doğrultusunda yorumlamakla kalmayıp daha da ileri giderek aslında Kur'ân'ın metninde de bu öğretilerin yer aldığını söylemektedir. Tefsirinin mukaddimesinde bu düşünceyle Kur'ân'ın metninde tahrif olduğunu iddia etmekte ve söz konusu âyetleri yorumlarken bu tahrif iddialarını zikretmektedir.

¹²⁰ Kummî, *Tefsîr*, 3: 1004.

¹²¹ Bahrânî, *Burhân*, 7: 291; Arûsî Huveyzî, *Tefsîr*, 5: 111.

¹²² Tûsî, *Tibyân*, 9: 366; Tabersî, *Mucmeu'l-beyân*, 9: 181.

¹²³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 427.

¹²⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 5: 598.

Kummî, tefsirinde Kur'ân'ın metniyle ilgili 62 ayette tahrif olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını “فی علي” (Alî hakkında), “آل محمد حقهم” “Muhammed ailesinin hakları” ve bu iki ifadenin dışında bazı lafızlar eklemesi, Allah'ın indirdiğinin hilâfına olduğunu iddia etmesi ve âyette geçen kelimeler arasında takdim ve tehir olması şeklinde konularla ifade etmektedir. Kummî, bu konularda zikrettiği tahrif iddialarını çeşitli şekillerde delillendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda izlediği yollardan birincisi, söz konusu âyetlerin nüzul şeklinin böyle olduğunu iddia etmesidir. Bu metodda Kummî, bazen “... حدثني ...” “... bana haber verdi” lafzıyla isnad zincirini ilk nakilde bulunan kişiye kadar –ki o da altıncı imâm Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık (Ebû Abdillâh lakablı)- zikretmekte bazen de isnad zincirini belirtmeden imâm Ca'fer'den nakilde bulunmaktadır. Bu şekilde tahrif edildiği iddiasında bulunduğu âyet sayısı 35'tir. Kummî'nin tahrif iddialarını delillendirmek için izlediği yollardan ikincisi ise âyetin aslının farklı olduğunu belirterek deliline uygun âyet zikretmesidir. Kummî, bu metodda nakil yöntemini çok fazla kullanmamıştır. Bu yöntemi kullanarak zikrettiği âyet sayısı 18'dir. Tahrif iddialarını delillendirmede Kummî'nin takip ettiği yollardan üçüncüsü ise ilave edilen bu lafızları kıraat farklılığı olarak zikretmesidir. Kummî tefsirinde kıraat vecihleriyle ilgili 9 örnek bulunmaktadır. Bunların çoğu ya naklettiği isnad zinciriyle ya da isnad zincirini belirtmeksizin imâm Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'ın (Ebû Abdillâh lakablı) kıraatidir. Ayrıca Şîî tefsirlerde kıraat farklılığı olarak zikredilen ifadeler, Kummî'nin iddiasında âyetin nüzul şekli olarak geçmektedir. Bu durum Kummî'nin Kur'ân metninde tahrif olduğu iddiasını ifade ederken diğer Şîî müfessirlerin başvurduğu yöntemlerden olan kıraat vecihlerine çok fazla yer vermediğini göstermektedir.

Kummî, Kur'ân'da tahrif olduğu iddiasını açıklarken çeşitli ifadeler kullanmaktadır. Bu ifadeler “هكذا نزلت” “âyet bu şekilde indirildi”, “نزل جبرائيل بهذه الآية هكذا”, “Cebrail âyeti bu şekilde indirdi”, “وحي الله إلى نبيه”, “Allah nebisine şöyle vahyetti” şeklindedir. Bazen de Kur'ân metninde tahrif olduğunu söyleyerek “ولكنه فيما حُرّف من” “o Allah'ın kitabından bir tahriftir”, Alî ifadesini ekleyerek “فمحي اسمه من هذا” “Bu yerden onun ismi silinmiştir”, “Muhammed'in ailesi” ifadesini ekleyerek “فأسقطوا آل محمد من الكتاب” “Muhammed'in ailesi kitaptan düşürülmüştür” şeklinde ifadeler kullanmaktadır. Bazen de olgusal tertibi dikkate alarak âyette geçen kelimeler arasında takdim ve tehir olduğunu ve söz konusu âyetin farklı şekilde

inzâl edildiğini söylemektedir. Bazen de kelimenin yapısında “أُمَّة” “ümme” lafzını “أُمَّة” “imâmlar” gibi değişiklik yaparak Şîa'nın imâmet teorisini Kur'ân'î lafız olarak zikretmektedir.

Ahbârî düşüncesine sahip olan Kummî, bütün bu ilaveler ve âyetin yapısında yaptığı değişiklikler ile Ehl-i Beyt'i Kur'ân metnine ekleyerek onlara önem atfetme, Hz. Muhammed'in ailesinin yani Ehl-i Beyt'in seçilmiş olduklarına delil gösterme, mezhebin nübüvvet ve imâmet teorisinin sadece Kur'ân'î yorum olarak değil Kur'ân'î lafızda olduğunu gösterme, mezhebin öğretilerinin ve fikhî hükümlerinin Kur'ân metninde olduğunu belirterek Kur'ân'a dayandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in ailesinin yani Ehl-i Beyt'in haklarının gasp edildiğini ve onların zulme uğradıklarını da Kur'ân'la temellendirmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak Kummî'nin Şîa ideolojisinin etkisi altında kalarak tefsirinde zikrettiği bu tahrif iddiaları, kendisinden sonraki Ahbârî düşüncesine sahip Şîî müfessirleri etkilediği de görülmektedir. Nitekim Feyz-i Kâşânî, Bahrânî, Arûsî Huveyzî v.dğr. Şîî müfessirlerin söz konusu âyetlerin tefsiri esnasında bu tahrif iddialarını Kummî'ye atıfta bulunarak aynen zikretmiş olması bu yargıyı desteklemektedir. Kur'ân'ı, kendi ideolojilerini destekleyen bir kitap haline getirmek isteyenler bu şekilde tahrif iddialarında bulunmuşlardır. Kur'ân-ı Kerim bu çabaların boşa olduğunu “إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ” “Kur'ân'ı biz indirdik ve yine onun koruyucusu da biziz.” (el-Hicr 15/9) âyetiyle belirtmektedir.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman. “İmâmiyye Şiasının Tefsir Anlayışı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (1975): 147-172.
- Arûsî Huveyzî, Şeyh Abd Alî b. Cum'a. *Tefsîru nûri's-sekâleyn*. 5 cilt. Kum: İntişirâtü İsmâiliyyân, ts.
- Ayyâşî, Ebu'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd. *Tefsîru'l-Ayyâşî*. 2 cilt. Beyrût: Müessesetü'l-âlemî, 1411/1991.
- Ayâzî, Seyyid Muhammed Alî. *el-Müfessirûn hayatuhum ve menhecuhum*. Tahran: Vizaretü's-sekafeti ve'l-irşâdi'l-İslâmî, 1373.
- Bahrânî, Seyyid Haşim. *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 8 cilt. Beyrût: Müessesetü'l-âlemî, 1427/2006.
- Bar-asher, Meir M. “İmamiyye Şiasının Kıraat Farklılıkları ve Kur'ân'a İlaveleri”. trc. Ömer Kara ve Mehmet Dağ. *Ekev Dergisi* 1, sy. 3 (Kasım 1998): 207-235.
- Buhl, Frants. “Tahrif”. *İslam Ansiklopedisi*. c. 11: 667. İstanbul: Meb Yay., 1979.

- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi I*. 2 cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 1996.
- Çalışkan, İsmail. *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Dâvûdî, Şemseddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. 2 cilt. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1403/1983.
- Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin. *Tefsîrû's-sâfi*. 5 cilt. Tahran: Mektebetü's-sadr, 1379.
- Habibov, Aslan. "İlk dönem Şiî Tefsir Anlayışı". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. el-Askalânî. *Lisânu'l-mizân*. Beyrût: Dârü'l-beşâiri'l-islamiyye, 1423/2002.
- İbn Manzûr, Cemâlu'd-Dîn b. Muhammed, *Lisânü'l-arâb*, 6 cilt. Kahire: Darü'l-Mearif, 1119.
- Karataş, Şaban. *Şia'da ve Sünni Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1996.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Alî b. İbrahim. *Tefsîru'l-Kummî*. 3 cilt. Kum: Müessesetü'l-imâmî'l-Mehdî, 1435.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi'li-ahkâmî'l-Kur'ân ve'l-mübeyn limâ tedammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*. thk. Abdullâh b. Abdül-Muhsin et-Türkî. 24 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Ma'rife, Muhammed Hâdi. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn fî sebihi'l-kaşib*. 2 cilt. Meşhed: el-Câmiatü'r-ridâviyye li'l-ulûmi'l-islamiyye, 1425.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü ehli's-sünne*. 10 cilt. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2005.
- Necaşî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Ahmed. *Kitâbü'l-muşezzir*. Beyrût: y.y., 1431/2010.
- Necaşî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Ahmed. *Ricâlu'n-Necaşî*. Beyrût: y.y., ts.
- Nuveyhid, Adil. *Mu'cemü'l-müfessirîn min sadri'l-İslâm hatta el-asri'l-hadîr*. thk. Hasan Halîd. 2 cilt. Müessesetü nüveyhidü's-sekâfiyye, 1403/1983.
- Öz, Mustafa. "Usûliyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 42: 214-215. İstanbul: TDV Yay., 2012.
- Öztürk, Mustafa. "Şiî-İmâmî Tefsir Kültürünün Genel Karakteristikleri". *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları, 2010.
- Râgıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412.
- Râzî, Ebû Abdullâh Fahreddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb=et-Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî*. 32 cilt. Lübnan: Dârü'l-fikr, 1981.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân = Tefsîru't-Taberî*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 cilt. Kahire: Dârü'l-Hicr, 2001.
- Tabersî, Ebû Alî Fazıl b. Hasan. *Tefsîru cevâmiu'l-câmî*. 3 cilt. Kum: Müessesetü'n-neşri'l-islâmî, 1423.
- Tabersî, Ebû Alî Fazıl b. Hasan. *Mucmeu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 cilt. Beyrût: Dârü'l-murtezâ, 1427/2006.

1564 | Saylan, Nesrişah. Examination of the Claims of Distortion on the Qur'ân ...

Tarakcı, Muhammet. "Tahrif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 39: 422. İstanbul: TDV Yay., 2010.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan. *el-Fihrist*. Necef: el-Mektebetü'l-Murtazâviyye, ts.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 10 cilt. Beyrût: Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.

Uyar, Mazlum. "İmâmiyye Şîası'nda Ahbârîlik". Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996.

Yurdagür, Metin. "Ahbâriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 1: 490-491. İstanbul: TDV Yay., 1988.

Zahîr, İhsan İlâhî. *Şia'nın Kur'an, İmâmet ve Takiyye Anlayışı*. trc. Sabri Hizmetli v.dğr. Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1984.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'rricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd v.dğr., 8 cilt. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1416/1995.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 2 cilt. Kahire: Mektebet-ü Vehbe, ts.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *Esâsü'l-belâga*. thk. Muhammed Bâsil. 2 cilt. Beyrût: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an hâkâiki gavâmi zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Muavviz. 6 cilt. Riyâd: Mektebetü'l-ubeykân, 1998.